

ART PEDAGOGIKA ZAMONAVIY TA'LIM-TARBIYANING INTEGRATIV OMILI

X.H.Haydarov – katta o'qituvchi

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti

Tayanch so'zlar: Art pedagogika, mazmun-mohiyati, maqsadi, vazifalari, artterapiya, artterapevtik pedagogika, esteto pedagogika, korreksion, katarsis, regulativ.

Ключевые слова: Арт-педагогика, содержание-сущность, цель, задачи, арт-терапия, арттерапевтическая педагогика, эстет-педагогика, коррекционная, катарсисная, регулятивная.

Key words: Art pedagogy, content-essence, purpose, objectives, art therapy, art therapeutic pedagogy, aesthetic pedagogy, correctional, cathartic, regulatory.

Kirish. Yangi O'zbekistonda yoshlarning ma'naviy saviyasini yuksaltirish, ularni yetuk, barkamol shaxs qilib tarbiyalash, yosh iste'dod egalarining qobiliyati va salohiyatini ro'yobga chiqarish, mamlakatimizni yangilash va modernizatsiya qilishning bugungi yangi bosqichida madaniyat va san'atning hayotimizdagi o'rnini va ahamiyatini oshirish, shuningdek san'atning didktik imkoniyatlarini ta'lim jarayoniga integratsiyasini ta'minlash eng asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Ta'lim tizimini modernizatsiyalash va uni shaxs imkoniyatlariga to'liq moslashtirishga ko'maklashuvchi zamonaviy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri ta'lim oluvchilarda tashabbuskorlik, mustaqillik, kreativlik sifatlarini qaror toptirish va rivojlantirishdan iborat etib belgilangan. Shu nuqtai nazardan yondoshadigan bo'lsak, mutaxassislar tayyorlash tizimini modernizatsiyalash, pedagogik faoliyat samaradorligini ta'minlashning asosiy shartlaridan biri - ularni kasbiy faoliyatga nisbatan kreativ yondoshuvini rivojlantirishdan iborat.

Metodologiya. Hozirgi kunda maxsus ta'lim amaliyotida "artterapiya" va "artpedagogika" kabi atamalardan keng foydalanilmoqda. Ushbu atamalarning o'xshashligini faqat tushunchalarning birinchi qismida ko'rish mumkin: "art" – "badiiy" va bu so'z san'at so'zining sinonimi. Ikkinchi qism esa farqni aniqlaydi: terapiya – tibbiyot yo'nalishi, davolash ta'siri; pedagogikada ilmiy bilimlar, o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirish; maxsus ta'limda esa – korreksiyalashni anglatadi. Demak, tushunchaning ikkinchi qismi turli yo'nalishlar, maqsadlar, vazifalar, texnologiyalar va mohiyatlarni aks ettiradi. Biroq, "artpedagogika" atamasining mazmuni hali to'liq aniqlashtirilmagan, "artpsixologiya" va "artterapiya" atamaları ham turlicha talqin qilinadi. "Badiiy tarbiya" iborasi qadimdan ma'lum bo'lib, juda keng tarqalgan, ammo pedagogikada "artpedagogika", "artterapiya" va "artpsixologiya" tushunchalari yaqindan boshlab ishlatila boshlandi. Ushbu tushunchalarning o'zaro bog'liqligi, ularning har birining ilmiy tafakkur va pedagogikadagi o'rnini va rolini aniqlash masalasi bugungi kungacha yetarlicha o'rganilmagan. Badiiy pedagogika (badiiy ta'lim va tarbiya)ning artpedagogika bilan o'zaro bog'liqligi, uning usullari, maqsadlari va vazifalari e'tibordan chetda qolib kelmoqda. Natijada, pedagogik amaliyotda ularning ahamiyatini aniqlash uchun artpedagogika va artterapiya bo'yicha tadqiqotlarni chuqur tahlil qilish zarurati tug'iladi. Zamonaviy ilm-

fanda artpedagogika deganda pedagogika fanining inson ta'lim va tarbiyasi qonuniyatlarini san'at (nafaqat talabalar, balki kattalarning ham) vositasida o'rganuvchi yangi, mustaqil sohasi tushuniladi. "Artpedagogika" tushunchasi "art" va "pedagogika" so'zlaridan iborat. "Art" o'zbek tiliga "san'at" deb tarjima qilingan (lotin – ars, ingliz va fransuzcha – art, italyancha – arte). Bundan tashqari, inglizcha so'zlashadigan mamlakatlarda "art" deganda faqat tasviriy san'at (rangtasvir, haykaltaroshlik, grafika va boshqalar) tushuniladi, Dunyoning aksariyat mamlakatlarida "art" nafaqat tasviriy san'at, balki musiqa, adabiyot, she'riyat, shuningdek, sahna va ekran san'ati, teatr san'ati ma'nolarini ham anglatadi. Bizning fikrimizcha, "art" tushunchasi mazmuniga badiiy-ijodiy faoliyatning haqiqiy shakllarini aks ettiruvchi san'atning barcha turlari kiradi, ular asosan badiiy mohiyatni (badiiy ma'lumot) o'zida mujassam etganligi bilan ajralib turadi.

Adabiyotlar tahlili. Artpedagogikani tadqiqotchilar turlicha izohlashadi: L.A.Ametova-Davidovskaya uni "artterapevtik pedagogika" [1:192] deb ataydi, V.P.Anisimov uni "estetik pedagogika yoki san'at psixopedagogikasi" [2:146] deb ataydi. O.S.Bulatova "artpedagogik yondashuv" [3:230] atamasini qo'llaydi. Xususan, L.A.Ametova-Davidovskayaning kitobida hissiy tiklanish san'at asarlari ta'siri ostida insoniy holatning uyg'unlashuvi sifatida ko'rib chiqiladi va uni artterapiya deb ataydi.

V.P.Anisimov san'at psixotexnika usullariga e'tiborni qaratib, artpedagogikani "talaba rivojlanishining ontogenezi va san'atning yuqori badiiy meyorlariga mos keladigan tasviriy usullar asosida tarbiyalashning ustuvor qoliqlariga muqobili sifatida ko'rib chiqadi".

Olimlardan R.A.Verxovodova, R.A.Galustovlarning fikriga ko'ra artpedagogika san'atshunoslik, san'at psixologiyasi, mehnat psixologiyasi bilan chambarchas bog'liq. Fanning ushbu sohalaridagi bilimlar san'atning rivojlanish qonuniyatlari, uning inson va jamiyatning ijtimoiy, ma'naviy hayotidagi o'rnini haqida tushuncha beradi, bu san'atning ta'limiy, kognitiv va tartibga solish funksiyalarining mohiyatini tushunish uchun zarurdir [4:15].

Bu funksiyalarsiz san'atning imkoniyatlarini tushunish va ulardan o'quv jarayonida samarali foydalanish nazariyasini ishlab chiqish mumkin emas. Artpedagogika bilan umumiy va ijtimoiy pedagogika, shuningdek, xususiy metodlar o'rtasida yaqin bog'liqlik mavjud.

N.Yu.Sergeyevaning doktorlik dissertatsiyasida artpedagogikaning ilmiy g'oyasi, uning mohiyati, o'quv maqsadlari va funksional imkoniyatlarini keng yoritilgan. Artpedagogika zamonaviy fanda mavjud bo'lgan talqinlardan farqli o'laroq, badiiy ta'lim, estetik tarbiya va artterapevtik faoliyat tabiati, umumiy qonuniyatlari, tamoyillari, mexanizmlari va universal usullari, turli xil pedagogik muammolarni hal qilishda san'atni jalb qilish yo'llarini o'rganadigan pedagogika fanining yangi, amaliyotga yo'naltirilgan yo'nalishi sifatida qaraladi [5:67].

Munozara va tahlillar. Biroq, bizning fikrimizcha, ushbu tushunchaning eng aniq va batafsil tavsifini tadqiqotchilar Y.A.Medvedeva, I.Y.Levchenko, L.N.Komisarova, T.A.Dobrovolskayalar berishgan. Ularning fikriga ko'ra, artpedagogika (badiiy pedagogika) maxsus ta'limga nisbatan – bu pedagogik jarayon nazariyasi va amaliyotini rivojlantirishni ta'minlaydigan ilmiy bilimlarning (san'at va pedagogika) ikkita sohasi sintezidir, bu talabalarning badiiy rivojlanishi, badiiy-ijodiy faoliyati (musiqiy, tasviriy, badiiy-nutqiy, teatrlashtirilgan o'yin) orqali badiiy madaniyat asoslarini shakllantirish jarayonidir.

“Artpedagogika” tushunchasi “badiiy ta'lim” atamasidan mazmunan kengroq. Artpedagogika ilmiy bilimlar sohasi bo'lib, nafaqat badiiy ta'limni, balki san'at yordamida korreksion-rivojlanish jarayonining barcha tarkibiy qismlarini (rivojlantirish, tarbiyalash va tuzatish), shuningdek, rivojlanishida muammosi bor talabaning badiiy madaniyatining shakllantirish asoslarini ko'rib chiqishga imkon beradi. Artpedagogikaning mohiyati nogironligi bor o'quvchilarni tarbiyalash va o'qitish, san'at vositasida rivojlantirish, ularning badiiy madaniyat asoslarini shakllantirish va badiiy faoliyatning har xil turlarida amaliy ko'nikmalarni shakllantirishdan iborat.

Artpedagogikaning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- madaniyatshunoslik (shaxsning madaniyat bilan qadriyatlar tizimi sifatida obyektiv aloqasi, insonning badiiy madaniyat asosida rivojlanishi, uning yaratuvchisi bo'lishi);

- ta'limiy (shaxsni rivojlantirish va san'at orqali voqelikni o'zlashtirish, badiiy-ijodiy faoliyatda san'at sohasidagi bilim va amaliy ko'nikmalarni egallashni ta'minlash);

- tarbiyaviy (shaxsning ma'naviy-estetik, kommunikativ-refleksiv asoslarini shakllantirish va san'at yordamida uning ijtimoiy-madaniy moslashuviga hissa qo'shish);

- korreksion (rivojlanishda nuqsonlarining oldini olish, tuzatish va o'rnini to'ldirish).

Artpedagogikaning asosiy vazifalariga yana:

1. Katarsistik – tozalash, salbiy holatlardan ozod qilish.

2. Regulyativ – neyropsixik stressni olib tashlash, psixosomatik jarayonlarni tartibga solish, ijobiy psixologik emotsional holatni modellashtirish.

3. Kommunikativ-refleksiv – muloqotdagi kamchiliklarini tuzatish, shaxslararo xatti-harakatni shakllantirish, o'z-o'zini baholash ham kiradi.

Artpedagogika – bu pedagogikaning mustaqil fanlararo sohalaridan biri bo'lib, u ilmiy bilimlarning uch yo'nalishiga: psixologiya, san'at va pedagogikaning o'ziga asoslanadi, bu yerda tarbiya, ta'lim, shaxsni rivojlantirish va uni qayta tarbiyalash san'at vositasida amalga oshiriladi.

Ta'kidlaganimizdek, “artpedagogika” tushunchasi “badiiy tarbiya” atamasidan kengroq mazmunga ega. Artpedagogika atamasini keng ma'noli “badiiy ta'lim” atamasi, bilan almashtirib bo'lmaydi, albatta. Artpedagogik faoliyatning pedagogik vazifalarining chuqurligi va xilma-xilligi xosdir, uning mohiyati rasm chizish, qo'shiq aytish va hokazolarni o'rganish bilan cheklanmaydi. Masalan, badiiy materiallar bilan ishlash qobiliyati katta erkinlikka olib keladi, rivojlanishga yangi turtki beradi, o'zini ifoda etishni rag'batlantiradi, bu global vazifadir. Artpedagogikadan dunyoni anglashda san'at va badiiy-ijodiy faoliyat vositasida talabalar va kattalarning ijtimoiylashuvi, o'z-o'zini ifoda etishi, o'z-o'zini rivojlantirishi va o'zini o'zi bilishning kuchli vositasi sifatida foydalaniladi.

Artpedagogika ilmiy bilimlar sohasi bo'lib, maxsus ta'lim doirasida nafaqat badiiy tarbiyalashni, balki rivojlanish jarayonining barcha tarkibiy qismlari(rivojlantirish, tarbiyalash, o'qitish va tuzatish)ni qamrab oladi hamda talabaning badiiy madaniyati asoslarini san'at vositasida shakllantirishga imkon beradi. Art pedagogika-ta'lim uchun san'at vositalarini ishlatadigan pedagogik nazariya va amaliyot (pedagogik texnologiya) yo'nalishi, talabaning shaxsiyatini tarbiyalash va rivojlantirishdan iborat.

Quyida art pedagogika tushunchasiga pedagog olimlar tomonidan berilgan ta'riflarni ko'rib chiqamiz.

E.V.Taranova “artpedagogika” so'zi ikki qismdan iborat bo'lib, ulardan biri ingliz tilidan tarjima qilingan “art” san'at, hunarmandchilik, badiiy, ya'ni artpedagogika – bu san'at vositalarini tayyorlash, tarbiyalash va rivojlantirish demakdir.

Y.S.Shevchenko, A.V.Krepitsa artpedagogikaning shakllari, usullari va vositalari, ta'lim jarayonida shaxsiy rivojlanish uchun sharoit yaratish, ichki dunyosini ifodalash, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish imkonini beradi, deb ta'riflaydi.

L.V.Lebedeva esa Artpedagogika ta'lim texnologiyasi hisoblanib, san'at (adabiyot, musiqa, tasviriy san'at, teatr) orqali o'quvchilarga kompleks ta'sir ko'rsatishdir, deb ta'riflaydi[6:256].

“Infourok” jurnali tomonidan berilgan ta'rifda esa artpedagogika - bu pedagogikaning alohida yo'nalishi bo'lib, u orqali talabaning shaxsiyati namoyon bo'ladi, o'quvchini rivojlantirish va tarbiyalashda har qanday o'qitiladigan mavzu san'at orqali amalga oshiriladi, deb ta'kidlaydi.

E.A.Medvedeva, I.Y.Levchenko, L.N.Komissarova, T.A.Dobrovolskaya, bu ilmiy bilim (san'at va pedagogika) ning ikki sohasining sintezi bo'lib, u rivojlanishda kamchiliklari bo'lgan talabalarining badiiy rivojlanishining pedagogik korreksion-yo'naltirilgan jarayoni nazariyasi va amaliyotini ishlab chiqishni ta'minlaydi, san'at va ijodiy faoliyat (musiqiy, tasviriy, badiiy-nutq, teatrlashtirilgan-o'yin) orqali badiiy madaniyat asoslarini shakllantirish masalalari o'rganadi, deya ta'rif beradi [7:248].

N.Yu.Sergeyeva professional pedagogik vazifalarni hal qilish uchun san'at va badiiy faoliyatni jalb qilish tabiati, qonunlari, tamoyillari, mexanizmlarini o'rganish, pedagogik ilm-fan amaliy yo'naltirilgan yo'nalishini shakllantirish, A.Aytbaeva, J.Shaygozova, M.Sultanova san'at yo'li bilan inson tarbiyasi va rivojlanish modellarini o'rganadigan pedagogika fanining mustaqil bo'limi (nafaqat talabalar, balki kattalar), deya ta'rif beradi.

M.K.Magomedovaning pedagogik sharhida "artpedagogika" tushunchasi badiiy faoliyat vositalari orqali hissiy salomatlik va psixologik salomatlik haqida g'amxo'rlik sifatida tushuniladi.

Artpedagogika-san'atning turli xil turlari (teatr, adabiyot, musiqa, tasviriy san'at, qo'l mehnati) shaxsga tarbiyaviy ta'sirning yaxlit va interfaol qo'llanilishiga asoslangan zamonaviy pedagogik texnologiya deya ta'riflaydi. Oliy ta'lim tizimida bugungi kunda artpedagogika innovatsion pedagogik texnologiya sifatida tobora ko'proq e'tirof etilmoqda va tor ma'noda interaktiv usul sifatida ko'rib chiqilmoqda.

Xulosa. Art pedagogikani san'at yordamida turli pedagogik muammolarni hal etishga jalb qilish mexanizmlarini o'rganadigan ilmiy yo'nalish sifatida baholaydi. Artpedagogikaning mohiyati eng keng tarqalgan shaklda nazariya va amaliyotni rivojlantirishni ta'minlaydigan san'at va pedagogika sintezi, san'at va ijodiy faoliyat orqali badiiy ta'limning pedagogik jarayoni sifatida tavsiflanadi.

Shunday qilib, ilmiy adabiyotlarda art pedagogika atamasi, asosan, o'quvchilarning shaxsiyatini o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirish uchun san'at vositalaridan foydalanadigan pedagogik nazariya va amaliyot (pedagogik texnologiya) yo'nalishi sifatida tavsiflanadi.

Adabiyotlar

1. Аметова-Давыдовская Л.А. Эмоциональный Ренессанс. Психолого-педагогическая технология использования арт-терапии в системе художественного образования. – Ярославль: Ремдер, 2005. –С. 192.
2. Анисимов В.П. Артпедагогика как система психологического сопровождения образовательного процесса. // Вестн. Оренбург. гос. ун-та. 2003. № 4. -С. 146-148.
3. Булатова О.С. Арт-педагогический подход в образовании: монография. Тюмень: Издво ТГУ, 2004. –С. 230.
4. Верховодовой Р.А., Галустова Р.А. Зарубежный опыт арт-педагогики как система интегрированного применения элементов искусства в образовательном процессе. // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 3: Педагогика и психология. 2011. № 1. – С. 15-18.
5. Сергеева Н.Ю. Основы артпедагогической деятельности. Чебоксары: Чуваш. гос. пед. ун-т, 2009. -С. 67.
6. Лебедева Л.Д. Практика арт-терапии: подходы, диагностика, система занятий. / СПб.: Речь, 2003. –С. 256.
7. Медведева Е.А., Левченко И.У., Комиссарова Л.Н., Добровольская Т.А. Арт-педагогика и арт-терапия в специальном образовании: Учебник для вузов. - М.: «Академия», 2011. –С. 248.

REZYUME. Mazkur maqolada ta'lim jarayonida Art pedagogik yondashuv ahamiyati va mazmuni bayon etilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье излагается значение и содержание арт-педагогического подхода в образовательном процессе.

SUMMARY. This article describes the meaning and content of the art pedagogical approach in the educational process.

МОДЕЛЬ ДИАГНОСТИКИ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ИНСТИТУТЕ И В УНИВЕРСИТЕТЕ

С.К.Каипова – соискатель

Каракалпакский государственный университет имени Бердаха

П.Далиева – преподаватель

Академический лицей Каракалпакского государственного университета

Таянч сўзлар: ўқув жараёни, кузатиш, диагностика, таълим тизими, олий таълим, педагогика коллеж.

Ключевые слова: образовательный процесс, наблюдение, диагностика, система образования, высшее образование, педагогический колледж.

Key words: educational process, observation, diagnosis, educational system, higher education, pedagogic college.

Введение. Сегодня организация и анализа процесса диагностики в профессиональном образовании имеет большое значение. Целью концепции модернизации системы образования в Узбекистане является создание интегрированной системы высшего образования,

основанной на единых принципах организации и стандартах качества. Полноценная реализация образовательного процесса требует постоянного наблюдения, диагностики, прогнозирования и своевременной коррекции развития событий в нужном направлении. В данном